

בין 'הכרעת הלכה' ל'היתר בשעת הדחק'

(תגובה לדברי הרב אברהם נחשון)

ישר כוח לרב נחשון שליט"א על העלאת הנושא החשוב של אופן ההכרעה במחלוקות הקשורות לחידוש העבודה, ואני מקווה שהדיון בנושא עוד יימשך. קטונתי מלחלוק על הרב נחשון, שקוטנו עבה ממתניי – בידיעת התורה, בקיומה ובהנחלתה לרבים. ועם זאת, אני רואה חובה לעמוד על קשיים מהותיים שנתקלתי בהם במהלך לימוד דבריו:

א. אין כל מקור להקל לכתחילה כיחיד בדין דאורייתא שרבים מחמירים בו בשביל קיום דין אחר, ולהחשיב את הדין האחר כשעת הדחק שמצדיקה כניסה בפרצה זו. הרב נחשון ציטט ראשונים שכתבו שבדלית ברירה אם אין ארבעת המינים כשרים או ס"ת ומגילה כשרה, לפחות נסמוך על יחיד כדי לקיים צד כלשהו של המצווה, אבל לא הביא כל הוראה לעשות מעשה שלפי הרוב יש בו איסור תורה, שזה מה שעומד על הפרק כאן. נמצא שלמרות האריכות והמקורות הרבים, אין במאמר ביסוס לטענה העיקרית שהתחדשה בו.

ב. למיטב זכרוני, בכל הדיון המסועף על בעיות הלכתיות בחידוש העבודה במשך מאתיים השנים האחרונות, אף אחד לא העלה את הטענה של סמיכה על יחיד בשעת הדחק, מהרב קלישר ובני דורו ועד היום. עברתי על מאות רבות של מקורות שעסקו בתת-הסוגיות השונות שקשורות לחידוש העבודה, ובספרי לקראת מקדש (עמ' תטו-תפה) ערכתי מפתח מפורט של טענות רבות מספור בעניין זה. בכל הדיונים הללו, לא מצאתי זכר לטענה שניתן להכריע כיחיד ולחדש את העבודה גם במחיר עבירה על איסורי תורה לדעת הרבים. אם הייתה ראייה ברורה לדברי הרב נחשון, הייתי מחשה, אך כאמור, אין במאמרנו ראייה כזו.

ג. הרב נחשון מציע מנגנון כוללני להכרעת מחלוקות, ובכך יש חריגה מממדיו של הדין המקורי. הדין המקורי הוא סמיכה מקומית על יחיד במחלוקת אחת, ואילו לפי מאמרו הסמיכה הופכת מהיתר נקודתי ומקומי לאמצעי תחוקתי כוללני שמאפשר לקבוע הלכות לדורות לכלל ישראל, גם במחיר צירוף הסתמכויות על יחידים. וכמה נצטערו חז"ל וגדולי הדורות על שאלות כמו האם אומרים 'תרי רואים' (עירובין יט, ב), 'תרי מקצת היום ככולו' (פסחים נה, א), 'תרי לבוד' (סוכה טז, ב) או 'תרי מיגו' (ב"מ ט, ב), ועוד, וקולמוסים רבים נשתברו על סוגיות אלו. איני מבין את ההחלטיות שבהצעה להסתמך דרך קבע על דעות יחידאיות ולהקל בדיני תורה.

ד. בשולי הדברים אעיר הערה שמצד עצמה אינה הלכתית, אך היא עשויה להשפיע על ההכרעה: ברמה המעשית, אני מעריך שעבודת קרבנות שתסתמך על דרך זו תעורר התנגדות לא רק מצד אומות העולם ועוזבי תורה, אלא גם התנגדות מוצדקת מצד רוב מוחלט של שומרי ההלכה בכלל ופעילי המקדש בפרט, ותרחיק אותנו מיישום מעשי של חזונו. דומני שגם בכך יש להתחשב.

תשובת המחבר (הרב אברהם נחשון)

העורך הנכבד הרב הראל דביר שליט"א, מעלה בדבריו ארבע הסתייגויות מהצעת. א. 'אין כל מקור להקל לכתחילה כיחיד בדין דאורייתא שרבים מחמירים בו, בשביל קיום דין אחר, ולהחשיב את הדין האחר כשעת הדחק שמצדיקה כניסה בפרצה זו'. ב. החידוש אינו מופיע באחרונים. ג. ההסתמכות על היחיד הופכת 'לאמצעי תחוקתי כוללני שמאפשר לקבוע הלכות לדורות לכלל ישראל'. ד. יעורר התנגדות.

נתחיל בשלוש ההסתייגויות האחרונות, ונסיים בראשונה.

ב. אני שותף למגמה שהעורך מציג, לפיה עלינו להיות זהירים ביותר בחידושי התורה שלנו, ואם דבר לא נכתב בעבר עלינו להציגו בפני גדולי תלמידי החכמים שבדור שיחוו את דעתם, כפי שכתבתי בסיכום המאמר.

ג. על היות ההסתמכות שיטה כוללנית – עניתי בארבע תשובות בסיכום המאמר, ואוסיף שלא באתי להציע 'הלכה לדורות', אלא פתרון ביניים שמבוסס הלכתית. כפי שכתבתי – יתכן שבעתיד תשתנה הפסיקה, אך בינתיים – ביצענו את ההלכה המגובה בכללי הפסק המקובלים בהלכה.

ד. לגבי התנגדויות, יש המתנגדים עקרונית לכל הקמת מזבח ובית מקדש בידי אדם ובהשתדלות אנושית, ומאמרי אינו מיועד אליהם. ככלל, ההתנגדויות יכולות להשתנות. הקב"ה מנהל את המאורעות ואת התקדמות הגאולה בדרך עליונה, שפעמים רבות איננה צפויה. עמדות שבשלב ראשון היו בלתי מקובלות, הופכות בהמשך לתקינות למובנות ולמקובלות.

א. הוכחנו במאמר שניתן לסמוך להקל על שיטת היחיד בשעת הדחק גם בדיני תורה, וגם כאשר לדעת הרבים עוברים על איסור תורה בידיים. הסמיכה היא לצורך האדם ותנאי חייו.

שתיית שיכר שעורים בחו"ל נאסרה על ידי רוב הפוסקים מהתורה, והאור זרוע, הב"ח והט"ז התיירו להסתמך ולהקל כשיטת היחיד; רוב התנאים וסוגיות הש"ס סוברים שכלאי הכרם אסורים מהתורה גם ללא מפולת יד, ומרן הרב קוק כותב שרבי יאשיה – כשיטת יחיד – התייר את איסור הזריעה, ואת איסור ההנאה; חליצת שמאל פסולה, ואם חלצה

בין 'הכרעת הלכה' ל'היתר בשעת הדחק'

ונישאה לשוק עוברת לרוב הראשונים על איסור דאורייתא של יבמה לשוק, ויש אומרים שהוולד ספק ממזר או ממזר מדרבנן, והרב מסקין מסתמך על שיטת היחיד של הראב"ן להתיר חליצת שמאל; רוב ככל הראשונים פוסלים קו"ף שרגלה דבוקה לגגה, ולדעתם מי שמניח תפילין כאלה או קובע מזוזה כזו מבטל מצוות עשה דאורייתא של תפילין ומזוזה, ובתפילין יחשב כ'קרקפתא דלא מנח תפילין', ובכל זאת אם הריב"ש היה מוצא ראשון אחד שמתיר זאת היה מסתמך עליו לקולא; ומהמקור בנידה ט'. שמתירים אכילת טהרות שנטמאו בטומאה דרבנן, מוכח שהשיטות שמתירות גם בדאורייתא היו מתירות לאכול טהרות שלרוב השיטות אסורות מהתורה, והם מסתמכים על שיטת היחיד!

כמו כן הוכחנו את היסוד השני, שלדעת ראשונים רבים – מצב שבו נמנע מאיתנו קיום מצווה הוא שעת הדחק, כגון ארבעת המינים וקריאת שמע.

טענתנו היא שאם בשעת הדחק שהיא לצורך האדם – כגון שתיית שיכר, והפסד ממוני – מקילים כדעת היחיד נגד הרבים, קל וחומר בשעת הדחק שהיא לצורך גבוה של קיום מצווה.

אמנם נכון, שאת הצירוף של שתי הטענות יחד, לפיהן ניתן להסתמך על שיטת יחיד ולעבור לדעת הרבים על איסור תורה בקום ועשה לצורך קיום מצווה לא מצינו. זה החידוש במאמרינו, וכאמור לענ"ד יש בו קל וחומר הגיוני, ואנו מציגים אותו בפני גדולי הדור שיחוו עליו את דעתם.

